

**О.В. Крушельницька, к.е.н., доц.
Л.С. Мельничук, доц.**

Житомирський інженерно-технологічний інститут

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ І БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

На прикладі промислових підприємств Житомирської області розглянуті основні причини травматизму, що пов'язані з недотриманням правил техніки безпеки. Наведені методи організації безпечної діяльності.

Проблема безпеки і запобігання нещасних випадків на виробництві є одним з найважливіших критеріїв економічного і соціального розвитку держави. Згідно з даними ВОЗ смертність від нещасних випадків посідає третє місце після серцево-судинних та онкологічних захворювань. За останні 30 років в Україні на виробництві травмовано біля 4 млн. чол., у середньому постраждав кожен третій працівник виробничої сфери. Нині на виробництвах України щоденно травмуються 200 чол., з них: 30 залишаються інвалідами, 22 одержують професійні захворювання, а 5 – помирають. У світі щорічно травмуються 10 млн. чол., з яких 600 тис. – помирають. Отже, проблема забезпечення сприятливих і безпечних умов праці є актуальною в світовому масштабі. Особливу актуальність ця проблема набуває в зв'язку зі зростанням техногенних катастроф. З цієї точки зору концепція безпеки працівників на кожному робочому місці є однією з основних.

Сучасне виробництво являє собою складний комплекс різних процесів – науково-технічних, економічних, соціальних, які тісно взаємопов'язані і взаємозалежні; і виступають як система “умови праці – організація праці – техніка-технологія”. Отже, проблеми безпеки людини у цій системі не можна вирішувати ізольовано. Передбачення та запобігання їм шляхом планування й прогнозування є більш економічним порівняно з витратами на ліквідацію їх наслідків.

Політика охорони праці на виробництві повинна проводитись з врахуванням специфіки праці на кожній ділянці. Реалізація такої політики є основним завданням управління. Слід відмітити, що на підприємствах Японії питанням безпеки та розробки безпечних методів праці приділяється значна увага, основний акцент ставиться на виявленні і аналіз взаємопов'язаних факторів, що впливають на безпеку праці та стан здоров'я працівників. Кожен випадок порушення правил безпеки розглядається як підрив іміджу підприємства і зневаги до працівників.

Основними причинами нещасних випадків на виробництві є: випадковість, небезпечні умови та поведінка самих працівників.

Стан безпеки працівників на виробництві залежить від якості обладнання, технологій, виробничих приміщень, рівня організації праці та дисципліни. Нещасні випадки просто так не виникають, вони є результатом дії комбінації факторів, що сприяють їм. Аналіз фактичних даних у Житомирській області показав, що за останні п'ять років було травмовано на виробництві біля 6 тис. чол., втрати робочого часу за рік в середньому склали біля 30 тис. людино-днів. Найбільша кількість травмованих людей за останні роки спостерігалась на підприємствах міста Житомира – 211 чол., Новоград-Волинського – 75 чол. Неоднозначна ситуація склалася в районах області. Якщо в Бердичівському, Коростенському, Житомирському районах кількість потерпілих на виробництві склала 10–15 чол., то в Радомишльському, Попельнянському і Малинському районах ця цифра знаходилась в діапазоні 23, 36, 44 чол. Найвищий рівень виробничого травматизму в 1999–2000 роках був в Держинському, Новоград-Волинському районах. Так, в Держинському районі на 1000 працюючих припадає 3,8 травмованих, тоді як в області цей показник складає 1,5 чоловік.

Збільшилась частка травмованих на виробництві жінок. Якщо в 1998 р. серед потерпілих жінок була кожною четвертою, то в 1999 р. – кожною третьою. Майже чверть з них працюють в сільському господарстві, третина – в промисловості. За районами кількість потерпілих показана в таблиці 1.

Внаслідок нещасних випадків на виробництві в 1999 році загинуло 26 чоловік. Серед галузей народного господарства за кількістю нещасних випадків і травматизму домінує сільське господарство (38,5 %), промисловість – 33,3 %.

Основними причинами травматизму на виробництві були організаційні. За цих причин травмовано 338 чол. або 57,1 %. За технічних причин одержали травми 143 особи – 21,9 %, за причин порушення вимог техніки безпеки під час експлуатації устаткування, машин, механізмів травмовано 122 особи (18,6 %), внаслідок порушення виробничої та трудової дисципліни – 38 осіб.

Кількість нещасних випадків на виробництвах Житомирської області в 1999 році

	всього осіб	у тому числі жінок	На 1000 працюючих		Кількість людиноднів непрацездатності в розрахунку на одного потерпілого
			всього	у тому числі жінок*	
В області	654	207	1,5	1,0	38,3
м. Житомир	170	71	1,6	1,3	39,0
м. Бердичів	31	13	1,3	1,0	36,0
м. Коростень	29	5	1,1	0,4	62,7
м. Нов.-Волинський	19	8	1,3	0,9	36,5
Андрушівський	16	5	1,3	0,9	50,8
Баранівський	28	7	1,8	0,9	57,1
Бердичівський	12	4	1,5	1,2	54,5
Брусилівський	3	2	0,7	1,0	25,3
Вол.-Волинський	16	8	1,4	1,6	30,1
Дзержинський	37	18	3,8	3,8	29,6
Смільчинський	15	6	1,3	1,1	27,9
Житомирський	13	6	1,1	0,9	41,6
Коростенський	8	3	1,1	0,9	44,4
Коростишівський	7	3	0,6	0,5	29,4
Лугинський	10	4	1,9	1,6	44,2
Любарський	15	1	1,4	0,2	15,3
Малинський	35	12	1,9	1,4	31,7
Нов.-Волинський	33	3	2,2	0,4	23,6
Овруцький	26	4	1,2	0,4	41,4
Олевський	9	-	0,8	-	46,3
Попільнянський	28	8	2,2	1,4	40,1
Радомишльський	15	1	1,3	0,2	37,3
Ружинський	24	3	2,0	0,5	39,7
Червоноармійський	13	-	1,7	-	46,8
Черняхівський	30	10	2,8	2,0	25,2
Чуднівський	11	2	0,9	0,3	29,6

* в розрахунку на 1000 працюючих жінок

Серед технічних причин домінуючими були конструкційні недоліки, недосконалість і ненадійність засобів виробництва, незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, споруд, транспортних засобів. З цих причин потерпіло 79 осіб.

Безпека на робочому місці – не тільки питання техніки чи організації виробництва, а, перш за все – моральний обов'язок кожного керівника. Витрати на заходи з охорони праці за рахунок всіх джерел фінансування в 1999–2000 роках в цілому у Житомирській області склали більше 14 млн. грн.

В розрахунку на одного працюючого ці витрати склали 31–35 грн., в різних галузях вони неоднакові. Так, якщо на транспорті цей показник складає 132 грн., в промисловості – 52 грн., то в сільському господарстві, де працює 28 % зайнятого населення, і травмовано найбільше людей, – лише 7 грн. Крім цього, на відшкодування збитків потерпілим та ліквідацію наслідків нещасних випадків виділено 1,9 млн. грн. В середньому кожному потерпілому видано по 996 грн. Ці дані свідчать про необхідність забезпечення безпечних умов праці.

Правовий захист від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, а також профілактичні заходи з охорони праці зафіксовані в трудовому законодавстві, і в законах України “Про охорону праці”, “Про пожежну безпеку”, “Про дорожній рух”, “Про охорону здоров'я”, та в інших законодавчих та нормативних актах. Основним завданням на всіх рівнях управління є забезпечення сприятливих і безпечних умов праці на виробництві, дотримання норм техніки безпеки і культивування роботи без травматизму. Стимулювання працівників до дотримання правил техніки безпеки є одним з напрямів мотивації роботи без травматизму. При цьому можливі як позитивні, так і негативні стимули. Останні широко застосовуються майже у всіх країнах світу. В нашому законодавстві також передбачено покарання працівників за недотримання правил та норм безпеки:

- в дисциплінарному порядку (догана, звільнення);
- матеріально (відшкодування нанесених збитків);
- в адміністративному порядку (штраф, зміна термінів відпусток тощо);
- в кримінальному порядку.

Негативні стимули, як правило, здебільшого застосовуються до керівників, ніж до працівників. Так, в Болгарії, Угорщині, Чехії, Словаччині керівників і посадових осіб, які не приділяють уваги питанням контролю безпеки праці, штрафують на досить великі суми, які значно зростають при повторних випадках травматизму на виробництві.

На нашу думку, доцільно на кожному підприємстві розробляти програму забезпечення сприятливих і безпечних умов праці, яка повинна бути зорієнтована на виробництво в умовах повної безпеки; необхідно сформувати культуру поведінки на робочому місці, починаючи з робітника, майстра і до директора; систематично проводити навчання з персоналом з питань безпечної діяльності. Американський психолог А.Скипнер в 1971 році довів, що в своїй практичній діяльності людина спирається на дві категорії знань:

- одержаних від інструктора, досвідченого працівника чи з книжок (“холодні знання”);
- одержані внаслідок практичної роботи, з власного досвіду і власних помилок (“гарячі знання”).

Тому, при проведенні навчання з персоналом, питання безпеки праці “холодні знання” потрібно довести до слухачів так, щоб вони (знання) перейшли у площину практичного застосування.

В умовах роботи на новому обладнанні і при застосуванні прогресивних технологій, нещасні випадки з причин технічних і організаційних недоліків поступово зникають, в той же час більша їх частина відбувається за вини працівників. Таким чином, у них сформувалась думка, що нещасний випадок може статися з будь-ким, тільки не з ними. Усвідомлення факту всіма, без винятку, працівниками, що безпека їх діяльності здебільшого залежить від них самих, є важливим фактором зменшення травматизму на виробництві.

З метою покращення роботи з питань безпеки на підприємствах доцільно керуватися методами, наведеними у блок-схемі (рис. 1).

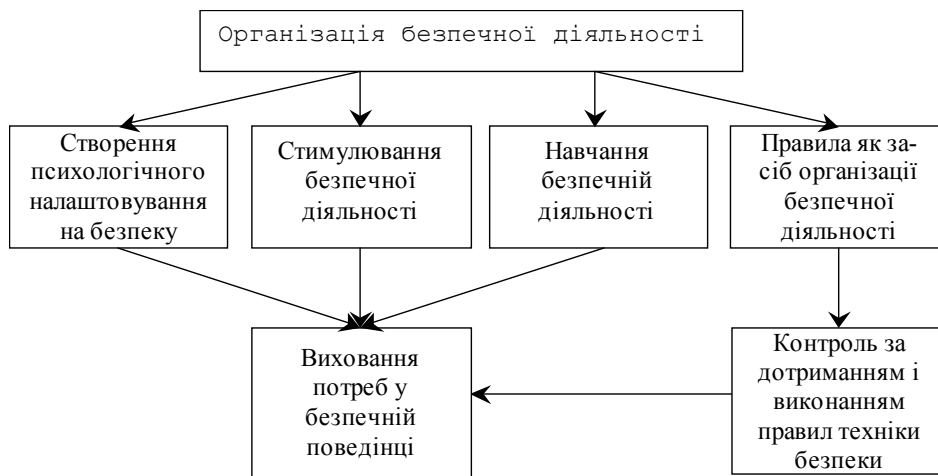

Рис. 1. Методи організації безпечної діяльності

Застосування цих методів дозволить розробити загальну політику захисту персоналу від нещасних випадків та травматизму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Законодавство України про охорону праці. – Київ: ВВО “Основа”, 1995. – Т. 1, 2.
2. *Гогіташвілі Г.Г.* Управління охороною праці на підприємстві. – Львів, 1991.
3. *Шишков В.З., Тарадай В.И.* Психология безопасности. – К.: НИИЦОП, 1996. – 62 с.

КРУШЕЛЬНИЦЬКА Ольга Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та маркетингу Житомирського інженерно-технологічного інституту.

Наукові інтереси:

– управління трудовими ресурсами.

МЕЛЬНИЧУК Людмила Степанівна – доцент кафедри менеджменту та маркетингу Житомирського інженерно-технологічного інституту.

Наукові інтереси:

– техногенна безпека;

– економіка та організація виробництва.

Подано 13.12.2001